

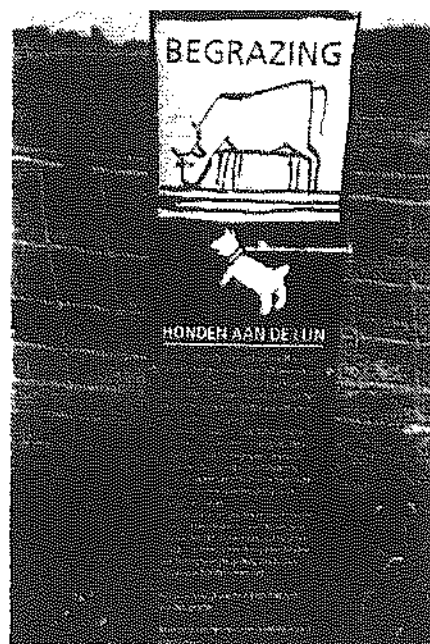
Broedvogels
van de
Zuiderheide en de omgeving Heidebloem
in 1990

Subgroep Avifauna
Jelle Harder
Dick A. Jonkers (samenstelling)
Bep Oosterbaan
Jan Terlouw
Rob van Veen
Frank van de Weijer

Foto's: Jelle Harder

Inventarisaties: De inventarisaties werden uitgevoerd door de volgende personen: R.van den Akker, I.van den Akker-Karsemeyer, N.Dwars, J.Harder, D.A.Jonkers, A.J.van Klaveren, A.de Later, P.van der Poel, R.P.Sinoo, J.Terlouw, A.Vermeule, F.H.van de Weyer. Aanvullende nestkastgegevens werden verkregen van R. Verschuren.

Uitwerking: Bijzondere dank gaat uit naar B.Oosterbaan, J.Terlouw, R.van Veen en F.H.van de Weijer, die zich met enthousiasme hebben ingezet voort het overzetten van de veldgegevens en het samenstellen van de territoriakaarten. Voor hen was dit de eerste keer dat zij dit zelfstandig uitvoerden. De kaarten zijn nadien gecontroleerd door J.Harder en D.A.Jonkers.

© Copyright 1992-Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken Hilversum

Productie van dit rapport kwam tot stand onder auspiciën van het Biogeografisch Informatiecentrum (BIC), onderdeel van het Informatie- en Kenniscentrum (IKC) van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van dit rapport ligt bij de samenstellers. ()

Inhoudsopgave

Blz.

	Samenvatting	1
1	Inleiding	2
2	Aanleiding tot het onderzoek	2
3	Ligging en oppervlakte	2
4	Weersomstandigheden	4
5	Werkwijze	4
6	Terreinsituatie	8
7	Korte soortbespreking	9
8	Waarnemingen van niet-broedvogels	21
9	Overige waarnemingen	23
10	Geraadpleegde bronnen	24
11	Bijlagen	25

Samenvatting

In 1990 werden door leden van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken broedvogelinventarisaties uitgevoerd op de Zuiderheide bij Hilversum en aansluitend rond Heidebloem bij Eemnes. Het betreft de delen van deze terreinen die zijn ingerasterd ten behoeve van runderbegrazing. Deze begrazing is in 1990 als beheersmaatregel ingezet.

Op de Zuiderheide werden dertig verschillende soorten broedvogels vastgesteld met daarbij typische heidevogelsoorten als Boomleeuwerik en Roodborsttapuit. Ook de Boompieper een kenmerkende soort voor open terreinen met enige boomgroei was als broedvogel met redelijke aantallen vertegenwoordigd. Een opmerkelijke broedvogel was de Fluiter die een territorium bezette in de ijle begroeiing van de voormalige zandafgraving.

De omgeving van Heidebloem werd bevolkt door eenendertig verschillende soorten broedvogels. Hier werden geen bijzondere soorten gesignaleerd. Wel vrij hoge dichtheden van bossoorten die bij verschillende leeftijdsstadia van bossen horen zoals Houtduif, Winterkoning, Merel, Roodborst, Koolmees, Pimpelmees en Kuifmees.

1. Inleiding

Dit rapport verschijnt twee jaar nadat de broedvogelinventarisatie van de Zuiderheide en de omgeving van Heidebloem is uitgevoerd. Oorzaken zijn de lange uitwerktijd die nodig was voor de verzamelde gegevens en de zeer drukke andere werkzaamheden van de coördinator J. Harder. Op zijn verzoek heeft D.A. Jonkers in de winter van 1992 het materiaal overgenomen en het rapport afgemaakt. Het eindresultaat is tot stand gekomen door de vele vrije uren die alle medewerkers in dit omvangrijke project hebben gestopt. Wij hopen dat de gegevens een bijdrage kunnen leveren voor het natuurbeheer van dit gebied.

2. Aanleiding tot het onderzoek

Het beheren van natuurterreinen kost tegenwoordig handen vol geld en dat is door kleine organisaties bijna niet meer op te brengen. Heideterreinen dreigen door de voortschrijdende successie en het ontbreken van schaapskudden te verbossen. Daarnaast veroorzaakt de voortdurende stikstofemissie, die op de heide terecht komt met een gemiddelde hoeveelheid van 50 kg/m²/per jaar, vergrassing. Om de heide te behouden moeten beheersmaatregelen genomen worden. Het Goois Natuurreservaat koos voor runderbegrazing als oplossing. Eén van de zaken die deze organisatie te weten wil komen is, welk effect deze beheersmaatregel op de soorten en aantallen broedvogels heeft. De Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken bood aan een broedvogelinventarisatie uit te voeren in het seizoen, waarin met de runderbegrazing werd begonnen om zo de uitgangssituatie vast te leggen. Over enige jaren zal de inventarisatie op dezelfde wijze herhaald moeten worden om de effecten, die de maatregel in de tussenliggende periode heeft gehad, na te gaan.

3. Ligging en oppervlakte

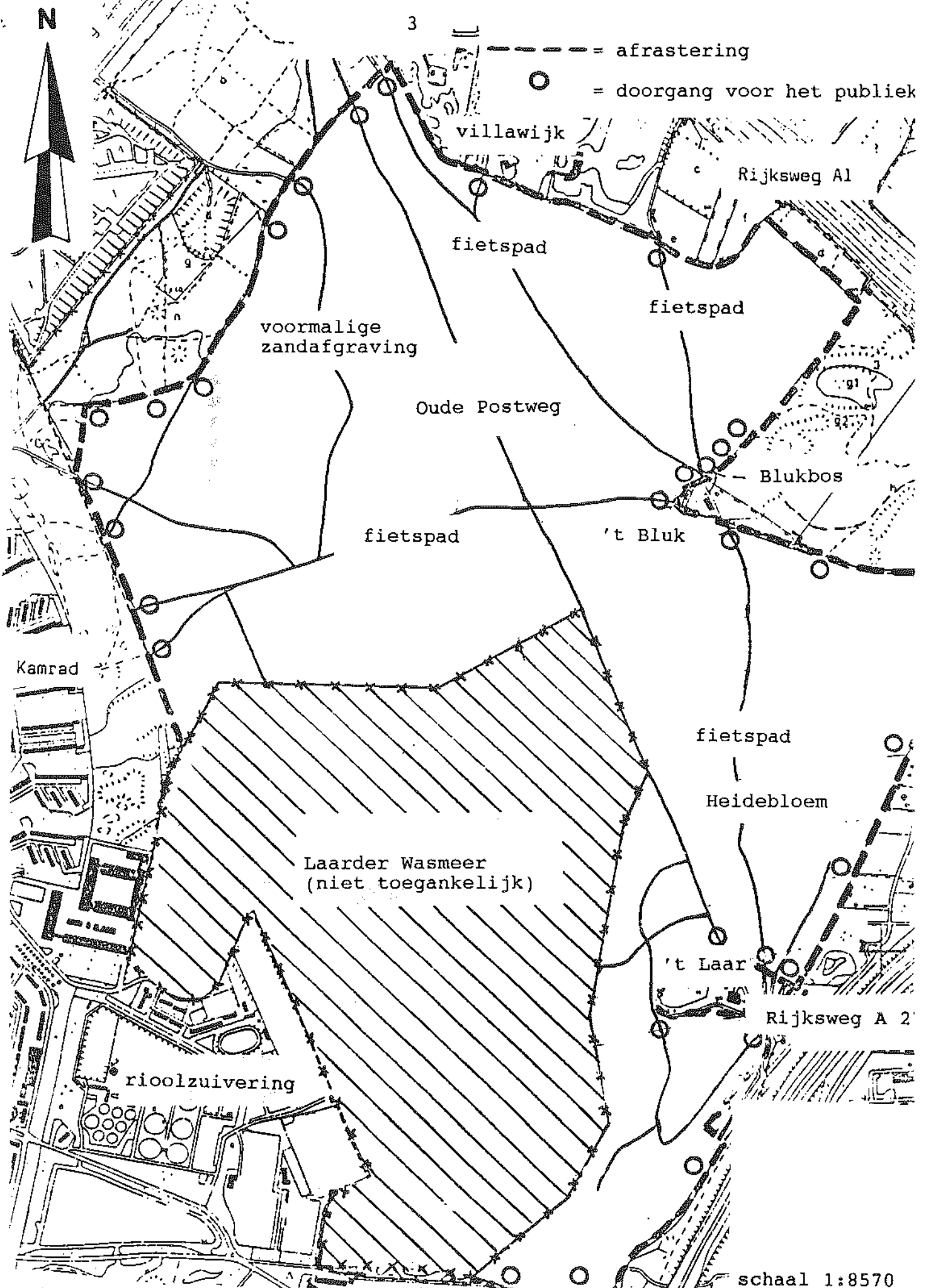
Het geïnventariseerde gebied bestaat uit twee delen, namelijk de Zuiderheide en Heidebloem en omgeving.

De Zuiderheide ligt ingeklemd tussen de oostrand van Hilversum met de bebouwing van de wijk het Kamrad, de zeer drukke Larenseweg, die van Hilversum naar Laren loopt, de zuidwestelijke villawijk van Laren en de rijksweg A1 en het raster van het Laarder Wasmeer. Van dit gebied werd alleen het deel dat omrasterd is geïnventariseerd. De oppervlakte daarvan bedraagt circa 130 ha.

Heidebloem en omgeving, zoals dit deelgebied voor de inventarisatie werd genoemd, wordt ruwweg ingesloten door het raster van het Laarder Wasmeer aan de westkant, de Zandheuvelweg aan de zuidkant, de rijksweg A27 aan de oostzijde en het Blukbos aan de noordkant. Het inventarisatiegebied lag binnen het raster (Figuur 1). De oppervlakte van Heidebloem en omgeving is circa 40 ha. Heidebloem is een voormalig kampeerterrein, waar vroeger vele zomerhuisjes stonden. De Zuiderheide en Heidebloem staan in open verbinding met elkaar.

Beide terreinen zijn te vinden op de topografische kaart 1:50.000 Amersfoort 32 West en liggen in Atlasblok 32-14.

RUNDERBEGRAZING ZUIDERHEIDE

Figuur 1. Overzichtskarta van het geïnventariseerde gebied schaal 1:8570

4. Weersomstandigheden

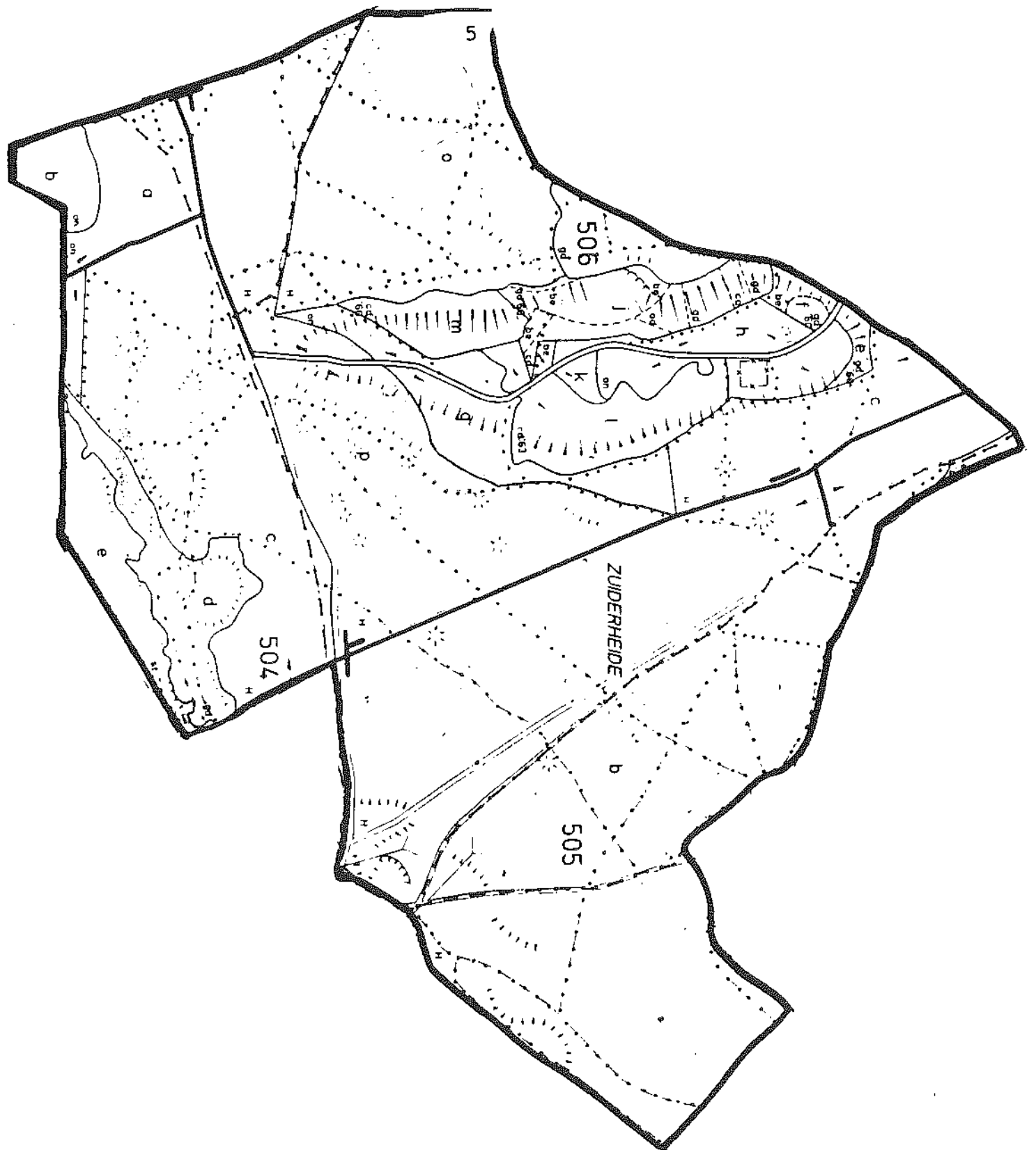
De weersituatie op de inventarisatiedata en uren is van groot belang. Wanneer in een periode waarin soorten hun optimale activiteiten ontplooiën harde wind en regen optreden, bestaat de kans dat het aantal territoria dat wordt gevonden te laag uitvalt. In werkelijkheid zijn het er dan veel meer geweest.

In maart was het weer tijdens de beide inventarisatiedagen goed; de wind was zwak tot matig. Op 31 maart was het wat mistig, maar dit had verder geen consequenties voor de zang. April vertoonde eenzelfde weerbeeld, al lagen de ochtendtemperaturen enkele graden hoger. De aanvangstemperatuur bij het begin van de inventarisatie op 28 april was net beneden het vriespunt. Ook de teldagen in mei hadden gunstig inventarisatieweer, waarbij eind mei in de loop van de ochtend het kwik tot 20°C. steeg. Voor juni en begin juli werd door geen van de inventaristoren een opgave verstrekt van het weer. Uit de dagelijkse weerrapporten van het KNMI, met de gegevens van het dichtstbijzijnde weerstation valt op te maken, dat er toen geen regen of harde wind waren of andere omstandigheden die invloed kunnen uitoefenen op de inventarisaties.

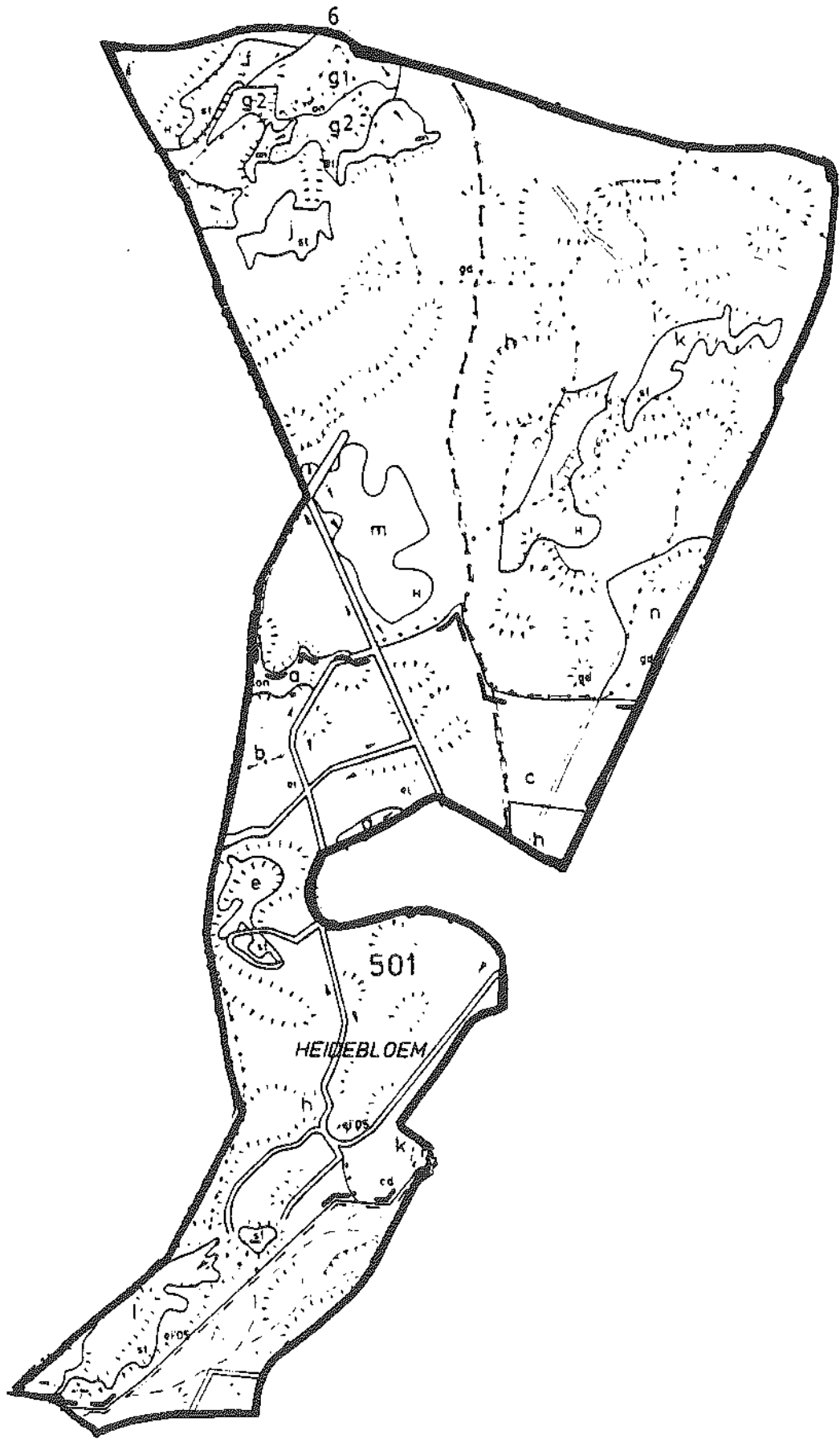
5. Werkwijze

Voor de inventarisatie is het omrasterde deel van de Zuiderheide verdeeld in een noord- en een zuidoostdeel. Het noorddeel betrof voornamelijk het open heidegedeelte en het zuidelijk deel Heidebloem en omgeving (Figuur 2). Beide deelgebieden zijn los van elkaar geïnventariseerd. Verder in dit verslag worden deze inventarisatie-eenheden los van elkaar behandeld.

Figuur 2. Het deelgebied Zuiderheide

Figuur 2 Het deelgebied Heidebloem

Voor de inventarisatie is de methode van de uitgebreide territoriumkartering gebruikt. Deze methode en de interpretatienormen voor de uitwerking van de veldgegevens staan vermeld in Hustings et al. (1985) en van Dijk (1985). In het kort komt het erop neer, dat alle vogels die balts- en ander gedrag dat op broeden wijst vertonen op kaarten worden ingetekend. Met behulp van deze ingetekende gegevens kan later worden vastgesteld welke en hoeveel vogels er in het geïnterarieerde terrein gebroed hebben.

In het noordelijke deel bleek het gebied te voet via de paden goed te doorkruisen. In het zuidelijke deel daarentegen was het op sommige plaatsen noodzakelijk van de paden af te wijken en terreïndelen in te steken of te doorkruisen.

Hoewel enkele nestvondsten zijn gedaan, is er niet actief naar nesten gezocht. Van Heidebloem zijn aanvullende gegevens verkregen van het nestkastonderzoek dat daar wordt uitgevoerd. Ook is gebruik gemaakt van aantekeningen van een inventarisatie van het naburige Laarder Wasmeer in hetzelfde jaar. De aantekeningen betreffen vogels, die langs het raster hun broedgebied hadden.

Naast waarnemingen die op een territorium duiden, zijn ook andere vogelwaarnemingen genoteerd. Verder zijn aantekeningen van de waargenomen zoogdieren gemaakt.

In totaal inventariseerden twaalf leden van de vogelwerkgroep het gebied.

Figuur 3. Bezoekdata en telduur op de Zuiderheide en Heidebloem e.o. in 1990.

	Zuiderheide			Heidebloem		
	telduur in min.	vroege ochtend		vroege ochtend	avond telduur in min.	
16 maart	130	x	18 maart	x	-	220
17 maart	120	x	30 maart	x	-	240
31 maart	120	x	16 april	x	-	220
13 april	225	x	28 april	x	-	220
28 april	250	x	5 mei	x	-	190
5 mei	195	x	13 mei	x	-	195
14 mei	300	x	18 mei	x	-	225
20 mei	135	x	26 mei	x	-	275
21 mei	120	x	28 mei	-	x	105
28 mei	270	x	3 juni	x	-	95
1 juni	270	x	4 juni	-	x	85
16 juni	145	x	5 juni	-	x	150
7 juli	170	x	16 juni	x	-	180
			8 juli	x	-	120
Totaal:	2450 min.		Totaal:			2520

De gemiddelde geïnterarieerde tijd op de Zuiderheide bedroeg 3 uur/10ha.; die voor Heidebloem e.o. 10 uur/10 ha. Als norm wordt 5-25 uur/10 ha. opgegeven (Hustings et al. 1985). Voor de Zuiderheide lijkt het erop, dat er te weinig tijd in is gestoken. In werkelijkheid is dat niet het geval, want de heide is zeer goed te overzien en ook het geluid van zingende vogels is van veraf te horen. Voor het intekenen van de gegevens werden kaarten met een schaal van 1:5000 gebruikt.

6 Terreinsituatie.

Voordat de runderen van het veeras Charolais werden ingeschaard, waren bomen en struiken al voor het grootste deel van de heide verwijderd. Rondom het gebied was een 6600 meter lang raster geplaatst, waarin drie-ëndertig doorgangen waren gemaakt, zodat recreanten en beherend personeel in het terrein konden blijven komen. De totale oppervlakte binnen het raster was ongeveer 170 ha. De toegang tot het hele gebied bleef vrij, onder de restrictie, dat op de paden gelopen/gefietst moest worden en honden alleen kort aangeliend moesten worden meegenomen. Buiten het raster bleef een gebied van 70 ha. waar de honden wel onaangeliend mogen rondlopen.

Het centrale deel van de hei ten noorden van het fietspad van 't Bluk naar Hilversum is open, met plaatselijk in het verleden gemaakte en machinaal geplagde plekken. Grote delen daarvan zijn begroeid met Bochtige smele. Vooral tegen het fietspad aan is verspreide opslag van Amerikaanse vogelkers met een maximale hoogte van circa 50 cm. Deze vogelkers is aangevreten door de koeien. Ten zuiden van het fietspad ligt een brede strook hei, waarvan enkele hectaren aan de oostzijde zijn gemaaid; de overige delen zijn vergrast met Bochtige smele. Het heide deel ten oosten van het fietspad 't Bluk richting Sint Janskerkhof bevat heide die de 30 cm niet te boven komt. Het gedeelte aan de oostzijde, grenzend aan de rijksweg A1 boven het raster is zandig met wat oudere hei. Het zuidelijk deel daarvan, dat bijna tegen het raster aan ligt, wordt gevormd door een strook met opslag van Drentse krent en Amerikaanse vogelkers, waarvan de struiken enkele meters hoog zijn. Verder is daar opslag van Lijsterbes en Eik. Tegen de villawijk staan her en der verspreid doorgeschoten en uitgestoelde Grove dennen.

Vanaf de noordwestzijde van het raster loopt een pad in de lengterichting door de voormalige en afgewerkte zanderij. Langs de randen en op het diepste deel bevinden zich grazige zomen met grassen, waarin ijle berkenopstandjes met goed, braamstruwelen, rozestruiken en Speerdistels aanwezig zijn. Daarbuiten is een bosachtige structuur te vinden van in het jaren zestig geplante Grove dennen en Corsicaanse dennen, die gelijk verdeeld voorkomen. Verscholen in de zanderij bevindt zich een bijenschans. Rondom de voormalige zanderij is het bos enkele tientallen jaren oud en het bestaat uit Grove den en Corsicaanse den. Daarin is gedund en er ligt vrij veel takhout onder de bomen. Hier en daar komen open plekken voor. Het bos loopt aan de westzijde over in bosschages met eiken en opslag van vogelkers, die aansluiten op de begroeiing buiten het raster tegen de bebouwing van Hilversum. Bij het begin van het fietspad vanuit het Kamrad naar 't Bluk ligt nog een dennebosje en in de zuidwesthoek tegen het raster van het Laarder Wasmeer is een vrijuitgestrekte zandverstuiving met hier en daar gras- en struikgroei van Drentse krent, vogelkers en Ruwe berk. Ten zuiden van de zanderij loopt de begroeiing door met berken tot wel twaalf meter hoog en op de hei komen daar ook plaatselijk solitaire exemplaren voor. Daartussen groeien, aansluitend op de zanderij, enkele Vlieren, elzen en Inlandse vogelkers.

Een tientallen meters brede strook van dichte Grove dennen, struwelen met krent en vogelkers strekt zich uit langs het raster van het Laarder Wasmeer in oostelijke richting. Tegen dat raster aan ligt een enkele meters brede strook zandverstuiving.

Het grootste deel van het inventarisatiegebied Heidebloem bestaat uit opslag van vliegdennen met struwelen van Drentse krent op oude heide en oud stuifzand. Daartussen ligt, plaatselijk, een wirwar van paadjes. In het noordelijke gedeelte bevindt zich een van begroeiing vrijgemaakt perceel. Dit ongeveer twee hectare grote terrein is begroeid met heide en Pijpestrootje. Ten zuiden van het voormalige kampeerterrein komt meer gesloten bos voor dat daar hoogtes bereikt van circa 15 m. De hoofdhoutsamenstelling is eik en Grove den, maar er komt ook Corsicaanse den, Amerikaans eik (vooral in het meest zuidelijk gelegen deel) en in het uiterste puntje Fijnspaar voor. De struiklaag, die vroeger voor een belangrijk deel uit vogelkers bestond, is voor een zeer groot deel verwijderd. Plaatselijk komen in het zuidelijk deel resten van oude zandverstuivingen voor.

7. Korte soortbespreking

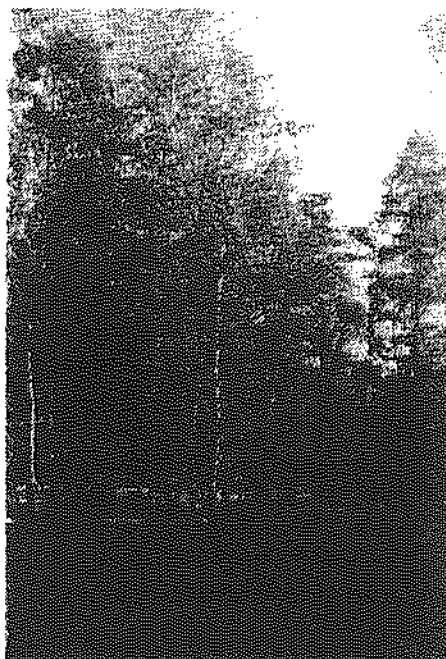
In onderstaand overzicht wordt per soort besproken waar deze voorkomt en waar mogelijk worden vergelijkingen gemaakt met eerder verricht onderzoek (zie voor een overzicht hiervan in de literatuurlijst). Bij het vergelijken ontstaat een aantal moeilijkheden. De inventarisaties van de Zuiderheide in 1980, 1981 en 1982 hadden een verschillend aantal geldige bezoeken en de stippenkaarten zijn gebaseerd op verschillende interpretatiecriteria. Het deel van de Zuiderheide dat aan het raster van het Laarder Wasmeer grenst is toen niet bij alle inventarisaties onderzocht. Eliminatie van territoria van soorten die buiten het huidige onderzochte gebied vallen biedt een gedeeltelijke oplossing. In 1982 zijn helaas ook niet alle soorten geïnventariseerd. Ook de tellingen van Heidebloem (Kwinkelenberg, ongepubliceerd), Laren in 1970 (Jonkers, 1970), 1972 (Jonkers & Klein, 1973), 1973, 1978, 1980, 1981 en 1982 (Moolenbeek, Harder & Vermeule 1985) en een inventarisatie van Provinciale Waterstaat in 1981 (van Poelgeest, ongepubliceerd) zijn maar deels bruikbaar. Hiervan zijn geen uitgewerkte stippenkaarten met territoria beschikbaar, omdat het hier om incidentele waarnemingen en daarop gebaseerde aantallen gaat en op resultaten van transectinventarisaties is gebaseerd.

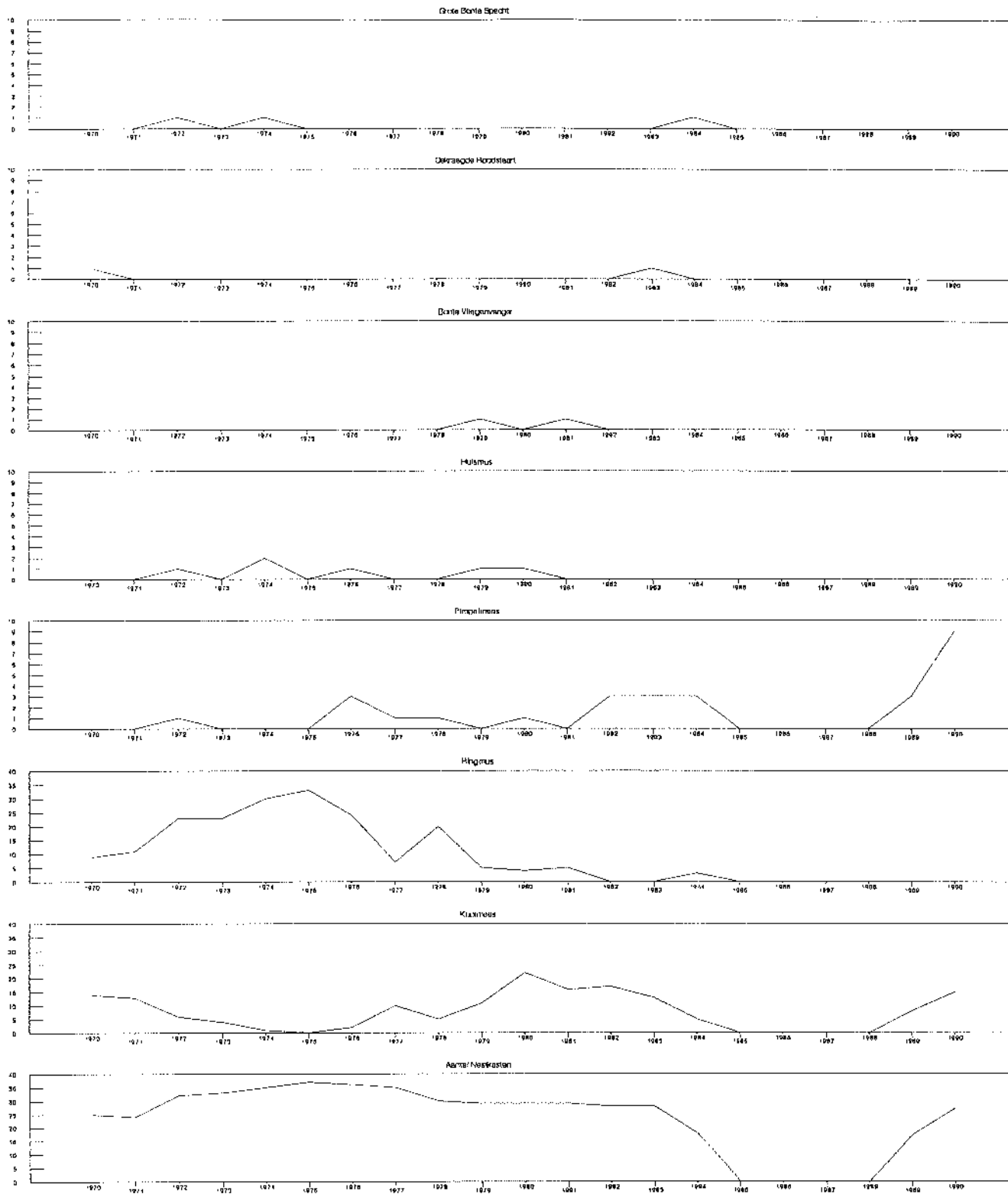
De broedvogellijst met de inventarisatieresultaten van 1990 is hieronder vermeld (Figuur 4). Op de Zuiderheide werden dertig broedvogelsoorten vastgesteld. Heidebloem en omgeving leverde eenendertig soorten op. In totaal konden in beide gebiedsdelen 38 broedvogelsoorten worden opgespoord.

Figuur 4. Broedvogels van de Zuiderheide en Heidebloem e.o. in 1990.

Soort	Zuiderheide	Heidebloem e.o.
Buizerd	0-1	1
Havik	0	1
Holenduif	0-2	0
Houtduif	7-14	25-34
Ransuil	1	0-1
Groene specht	1	1-2
Grote bonte specht	1	4-5
Boomleeuwerik	5	0
Veldleeuwerik	15	0
Boompieper	15-19	3
Graspieper	1-2	0
Winterkoning	4-6	15-24
Heggenus	0-1	0-1
Grote lijster	0	0-1
Zanglijster	3	5
Merel	38-39	68-70
Roodborsttapuit	5	0
Roodborst	24-25	91
Zwartkop	2	2-6
Tuinfluit	1-2	0
Fitis	23-26	9-11
Tjiftjaf	1	1-4
Fluiter	0-1	0
Goudhaantje	3	13
Bonte vliegenvanger	0	1
Koolmees	13-24	60-91
Pimpelmees	8	19-35
Zwarte mees	0	2
Kuifmees	15-16	23
Matkop	0	7
Staartmees	0	4
Boomkruiper	0	1-4
Goudvink	1	2
Vink	1-3	8-9
Spreeuw	0	2
Zwarte kraai	3-4	6
Ekster	9	1-2
Vlaamse gaai	5-6	13-14

Het aantal territoria van de Boomleeuwerik is opvallend. De nieuwe terreinsituatie met de meer open zandige delen na het verwijderen van de boom- en struikbegroeiingen zal daaraan zeker hebben bijgedragen. Ook de Veldleeuwerik lijkt van dit verschijnsel geprofiteerd te hebben. Terwijl op veel plaatsen in Nederland melding wordt gemaakt van een afname van deze soort, werd bij deze inventarisatie zelfs een lichte groei van de populatie vastgesteld. Roodborsttauiten prefereren een gevarieerde heide met hier en daar opgroeiende kleine elementen als struikjes en dergelijke. Het vrijstellen van de heide, het maaien en plaggen en opnieuw opschietende jonge opslag zorgden kennelijk voor een gunstig biotoop. De Fluitslager voelt zich thuis in bossen met een ijle ondergroei. Veelal zijn dit oude eiken-berkenbossen, eiken-haagbeukbossen en ook oude dennenbossen. Het voorkomen van laaghangende takken is daarbij wezenlijk van belang. Het berkenbosje in de voormalige zanderij werd voor de vestiging van een territorium uitverkoren. Kuifmezen profiteren van oud naaldhout en dan met name van de plaatsen, waar zacht hout aanwezig is. De delen van het terrein waar oude bebossing aanwezig is beginnen in een fase te komen waarin zij aantrekkelijk worden voor deze holenbroeder. De Grote bonte specht, andere soorten mezen en Goudhaantjes ondervinden eveneens de voordelen van het ouder worden van het bos. Patrijzen, vroeger broedvogel in het gebied, ontbraken. Voor deze soort is te weinig dekking en voedsel beschikbaar. Wanneer de bosranden dichtgroeien en bijvoorbeeld in het Laarder Wasmeergebied plekken met kruidachtige begroeiing ontstaan of akkertjes met diverse soorten gewassen worden aangelegd, zal dit het gebied aantrekkelijker maken voor deze hoenders. De Ringmus is inmiddels een soort die volledig uit het gebied rond Heidebloem is verdwenen. Vroeger kwam deze soort talrijker voor in de daar hangende nestkasten dan de Koolmees (Figuur 5). De afname heeft zich vrijwel overal in Nederland voorgedaan en is ook in het buitenland vastgesteld (Jonkers 1988). De oorzaak van de achteruitgang is onbekend.

Figuur 5. Populatieverloop van nestkastbewoners in 1970-1990 op Heidebloem

De resultaten per soort waren als volgt.

Havik (noord): 0 broedpaar.

Twee broedparen bevonden zich buiten het raster van het geïnventariseerde gebied. Deze Haviken foerageerden vaak binnen het raster.

Havik (zuid): 1 broedpaar.

Er is niet naar het nest gezocht. Drie verschillende waarnemingen die niet ver van elkaar lagen gaven voldoende aanwijzingen voor een territorium.

Holenduif (noord): 0-2 broedparen.

Beide broedparen zaten dicht bij het raster en mogelijk vallen de territoria deels of geheel daarbuiten.

Houtduif (noord): 7-14 broedparen.

De territoria zijn uitsluitend te vinden in de met struiken en bomen begroeide delen van het terrein.

1980: 4-5 broedparen.

1981: 4-7 broedparen.

De toename van de soort heeft mogelijk te maken met de ontwikkeling van de bomen en struiken in het gebied.

Houtduif (zuid): 25-34 broedparen.

De hogere en rijkere begroeiing dan in de jaren zeventig heeft grotere aantallen en daarmee een hogere dichtheid als resultaat.

Ransuil (noord): 1 broedpaar.

Het betrof hier twee waarnemingen, waarvan een buiten het raster. De andere waarneming had betrekking op twee volwassen uilen bij de nestboom, het nest en een donsjong (takkeling) elders in de boom.

De Ransuil was in 1971 broedvogel aan de westelijke rand van de zandafgraving. Uit de jaren 1980-1982 zijn drie waarnemingen bekend.

Ransuil (zuid): 0-1 broedpaar.

Er waren twee waarnemingen van roepende juvenielen, waarvan een buiten het raster werd gehoord. De andere waarneming had betrekking op drie roepende juvenielen op dezelfde dag, een eind verderop eveneens dicht bij het raster. Het is niet duidelijk of de Ransuil binnen het geïnventariseerde stuk heeft gebroed.

Groene specht (noord): 2 broedparen.

Een territorium lag in het bosgebied rond de zandafgraving. Het andere was in het bosgebied langs het raster bij het Laarder Wasmeer gevestigd.

1981: 2 broedparen.

1982: 1-2 broedparen.

Groene specht (zuid): 1-2 broedparen

Een van de twee territoria maakte mogelijk deel uit van een paar uit het noordelijk deel, dat zich langs het raster van het Laarder Wasmeer had gevestigd.

1969: 1 broedpaar.

1981: 1 broedpaar.

Grote bonte specht (noord): 1 broedpaar.

Het enige vastgestelde territorium bevond zich aan de zuidkant van de zandafgraving.

Grote bonte specht (zuid): 4-5 broedparen.

Het grotere aantal territoria duidt op het bosrijke karakter van het zuidelijk deel van het gebied.

1969: 1 broedpaar.

1981: 2 broedparen.

Boomleeuwerik (noord): 5 broedparen.

Vier van de vijf territoria bevonden zich in de omgeving van het fietspad van 't Bluk naar Hilversum en een ten oosten van het fietspad van 't Bluk naar de Vredelaan (Laren).

1968: 1 broedpaar.

1979: 0-1 broedpaar.

Boomleeuwerik (zuid): 0 broedparen.

De twee open delen in het gebied vormden ogenschijnlijk een goed biotoop voor de Boomleeuwerik, maar er werden geen exemplaren gesignaleerd. In 1992 echter had een paar daar een territorium.

Veldleeuwerik (noord): 15 broedparen.

Deze soort broedt uitsluitend in het open heideterrein. De zang hoog in de lucht maakt het vaak moeilijk om vast te stellen waar precies een territoriumgrens ligt. Met behulp van de aantekeningen van landende en opstijgende, zingende exemplaren kon deze moeilijkheid worden ondervangen.

1969: 11-12 broedparen.

1980: 4 broedparen.

1981: 6-8 broedparen.

1982: 3-5 broedparen.

Uit het bovenstaande valt de afname door de verbossing en het herstel na het weer open maken van de heide duidelijk af te lezen.

Boompieper (noord): 15-18 broedparen.

Deze soort bezette een opmerkelijk groot aantal territoria.

In 1970-1980 varieerde dit tussen de twee en zes territoria.

Wellicht is de toename een uitvloeisel van het gevoerde beheer.

De sterk verboste heide is opener geworden door het verwijderen van de meeste bosjes., terwijl er hier en daar solitaire bomen zijn blijven staan.

Boompieper (zuid): 3 broedparen.

In 1969 werden nog vijf territoria vastgesteld. Het gebied is na de jaren zestig steeds meer dichtgegroeid.

Graspieper (noord): 1- 2 broedparen.

Doortrekkende Graspiepers verstoren het beeld. In het verleden was de Graspieper geen broedvogel, maar werd als doortrekker waargenomen.

Winterkoning (noord): 4 - 6 broedparen.

De territoria lagen geconcentreerd in en rond de voormalige zanderij. Verder waren er nog territoria op de grens van het inventarisatiegebied, die net buiten het onderzoekgebied vielen. Het aantal territoria ligt in dezelfde orde van grootte als bij eerder uitgevoerde inventarisaties.

Winterkoning (zuid): 15-21 broedparen.

Het overgrote deel van de territoria bevond zich in het gebied ten zuidwesten van het fietspad Heidebloem richting 't Bluk, waar zich bos- en struikvorming voordoet, meer ondergroei aanwezig is en dunningsresten zijn blijven liggen.

Heggemus (noord): 0-1 broedpaar.

Er zijn twee waarnemingen van niet-zingende Heggemussen gedaan, waarvan een vroeg in het voorjaar. De andere waarneming betreft een mogelijk broedgeval.

1980: 3-5 broedparen.

1981: 5 broedparen.

Uit het bovenstaande valt een afname van het aantal paren af te leiden. De oorzaak daarvan is onduidelijk.

Heggemus (zuid): 0-1 broedpaar.

Er was een mogelijk broedpaar.

1969: 3 broedparen.

Ook hier is de terugloop niet te verklaren.

Grote lijster (zuid): 0-1 broedpaar.

Van deze vroeg broedende soort zijn drie waarnemingen gedaan, waarvan twee buiten de goede inventarisatietijd.

Merel (noord): 38-39 broedparen.

De Merel is de talrijkste soort in het gebied. Hij komt algemeen voor in de begroeide delen van het terrein. Omdat de Merel graag vanaf hoge zangposten zingt, worden de delen met open heide gemeden. Het enige onzekere broedpaar betreft een ras teroverschrijdend territorium.

1980: 6 broedparen. In dat jaar werd te laat op de dag geïnventariseerd. Hierdoor zijn veel paren gemist.

1981: 17-21 broedparen.

Met de successie van de begroeiing neemt het aantal Merels toe.

Merel (zuid): 68-70 broedparen.

Het bosrijke terrein is uitermate geschikt voor deze soort.

Twee onzekere broedparen hebben betrekking op territoria die deels over het raster lagen.

1969: 20 broedparen.

Roodborsttapuit (noord): 5 broedparen.

Het broedgebied ligt ten oosten van de Oude Postweg. Twee paren zijn waargenomen tijdens territoriagevechten.

1978: 1-2 broedparen.

1980: 1-2 broedparen.

1981: 3 broedparen.

Voor 1990 mag dus van een succesvol jaar worden gesproken. Van enkele paren zijn de broedresultaten bekend:

1 paar zonder juvenielen.

2 paren met juvenielen.

1 paar met 1 juveniel.

1 paar met 3 juvenielen.

Roodborst (noord): 24-25 broedparen.

In het bosgebied rond de zandafgraving en langs het raster van het Laarder Wasmeer werden de hoogste dichtheden vastgesteld.

1980: 3-6 broedparen.

1981: 5 broedparen.

Het grote verschil tussen de recente en eerdere inventarisaties is niet goed te verklaren. De aantallen Roodborsten kunnen erg schommelen. Ook is tijdens de vroeger uitgevoerde inventarisaties het gedeelte grenzend aan het raster van het Laarder Wasmeer niet mee geteld. In de bijna tien jaar die verliepen is in het noordelijke deel de ondergroei en bosvorming toegenomen en dit kan een deel van de toename verklaren.

Roodborst (zuid): 91 broedparen.

De aantallen en dichtheden overtreffen het noordelijke deel. Op de open plekken en met zand overstoven delen ontbreekt de Roodborst nagenoeg. De soort is gebonden aan de beschutting van bomen en struiken.

1969: 15 broedparen.

Evenals in het noordelijke deel is er een enorme toename. Het dichtgroeien van het gebied vormt een gedeeltelijke verklaring voor dit verschijnsel. Andere redenen zijn niet bekend.

Tuinfluitier (noord): 1-2 broedparen.

De Tuinfluitier komt alleen voor in de zandafgraving. Het onze kere broedpaar betreft één waarneming.

1980: 1 exemplaar zingend waargenomen. Indertijd werd verwacht dat de soort zich gezien de toenemende verbossing van de heide spoedig zou gaan vestigen.

Fitis (noord): 23-26 broedparen.

De Fitis is hier een broedvogel van de bosranden en de heidedelen met struwelen. De soort mijdt open delen.

1980: 14-16 broedparen.

1981: 18-20 broedparen.

Uit het bovenstaande blijkt een duidelijke toename van de Fitis in het gebied. De ontwikkeling van opslag in de heide is daar de oorzaak van.

Fitis (zuid): 9-11 broedparen.

De soort komt voornamelijk voor in die gedeelten van het gebied, waar de begroeiing wordt afgewisseld met kleine open plekken.

1969; 26 broedparen.

De afname van het aantal broedparen wordt (waarschijnlijk) veroorzaakt door het kleiner worden en verdwijnen van open plekken.

Tjiftaf (noord): 1 broedpaar.

Het enige territorium bevond zich aan de noordkant van de zandafgraving. Verder is er eenmaal een alarmerend exemplaar in het zuidelijke deel gesignaleerd. Na de inventarisaties van 1980 en 1981 werd verwacht, dat de stand zich van de sterke achteruitgang sinds 1973 zou herstellen, maar dit werd niet bewaarheid.

Tjiftjaf (zuid): 1-4 broedparen.

De soort is ook hier achteruit gegaan. In 1969 kwamen er nog veertien broedparen voor; in 1981 waren het er nog maar zes. In hoeverre de afname verband houdt met het deels open kappen van het terrein en het verwijderen van de struiketage, die hier grotendeels uit Amerikaanse vogelkers bestond, is niet na te gaan.

Fluiter (noord): (0-1 broedpaar).

Het enige mogelijke broedpaar van deze soort bevond zich in de zandafgraving. Er was een waarneming van begin mei en een van half mei. Gezien de twee waarnemingen van ongeveer dezelfde plek en de spreiding in de tijd, lijkt het onwaarschijnlijk dat het hier om een doortrekkend exemplaar ging.

Goudhaantje (noord): 3 broedparen.

Drie territoria bevonden zich in de zandafgraving. In dat deel is de grootste concentratie naaldhout aanwezig. Hieruit blijkt de voorkeur van het Goudhaantje voor dit begroeiingstype.

Goudhaantje (zuid): 13 broedparen.

De territoria liggen over het gehele gebied verspreid. Dit hangt vermoedelijk samen met het voorkomen en de toename van oude Grove dennen en sparren op die plaatsen.
1969: 8 broedparen.

Bonte vliegenvanger (zuid): 1 broedpaar.

Bij Heidebloem vestigde zich een broedpaar. Er werd echter geen broedgeval in de daar aanwezige nestkasten aangetroffen, zodat mag worden aangenomen dat een andere nestplaats werd benut.
1981: 4-5 broedparen.
De achteruitgang van de Bonte vliegenvanger is ook elders in nestkasten in het werkgebied geconstateerd

Koolmees (noord): 13-24 broedparen.

Hoewel in dit gebied geen nestkasten hangen blijkt de soort het toch steeds beter te doen naarmate de begroeiing ouder wordt en het aantal natuurlijke holten daar kennelijk gelijke pas mee houdt.
1980: 5-6 broedparen.
1981: 9-11 broedparen.

Koolmees (zuid): 60-91 broedparen.

Het bosrijke karakter van dit terrein wordt geïllustreerd door de grote aantallen en hoge dichtheid van de Koolmees. Er werd geen hogere dichtheid vastgesteld in het deel van het gebied waar nestkasten hangen. De ontwikkelingen bij andere soorten wijzen erop, dat voor de meeste holenbroeders nestkasten niet meer speciaal noodzakelijk zijn.
1969: 25 broedparen.
De aanzienlijke toename houdt gelijke tred met de toename aan holten door het ouder worden van het bos.

Pimpelmees (noord): 8 broedparen.

Bij de Pimpelmees is bij het aantal geldige bezoeken een eenmalige waarneming al voldoende om een broedpaar vast te stellen. Desondanks bleef het aantal laag.
1980: 1-2 broedparen.
1981: 3 broedparen.
De successie van de begroeiing is hier de mogelijke oorzaak van de toename.

Pimpelmees (zuid): 19-35 broedparen.

Hoewel in dit deel nestkasten hangen, is de dichtheid in het van nestkasten voorziene deel niet afwijkend van het overige gebied.
1969: 14 broedparen.
De ontwikkeling van de begroeiing lijkt een voorname rol te spelen.

Zwarte mees (zuid): 2 broedparen.

In de nestkasten waren geen paren aanwezig.
De nestkasten zijn kennelijk niet aantrekkelijk voor deze soort en er wordt dus in natuurlijke holten gebroed.

1981: 7 broedparen.

Er is een opvallend verschil tussen de aantallen in de jaren waarin het gebied werd geïventariseerd. Dat komt doordat de criteria die voor het vaststellen van een territorium werden gehanteerd in beide jaren verschillend waren.

Kuifmees (noord): 15-16 broedparen.

Het enige onzekere broedpaar betreft een rasteroverschrijdend territorium. De verspreiding van de territoria bevestigt het naalddhoutminnend karakter van de soort.

1980: 1 broedpaar.

1981: 3-4 broedparen.

Kuifmees (zuid): 23 broedparen.

In het gebied zijn alleen in de zuidpunt percelen naalddhout te vinden. Verder zijn er over het hele gebied verspreid tussen de overige begroeiing groepjes en solitaire vliegdenen aanwezig.

1969: 2 broedparen.

Matkop (noord): 0 broedpaar.

Er zijn twee waarnemingen van de Matkop even buiten het raster.

1980: 0-1 broedpaar.

1981: 1-2 broedparen.

Matkop (zuid): 7 broedparen.

De Matkop is in het beboste gedeelte rijker vertegenwoordigd dan in het open heidegedeelte van het noordelijke deel.

Staatmees (zuid): 4 broedparen.

Op 16 april werd al een paar met jongen gesignaleerd. Dit is een uitzonderlijk vroege datum. De broedperiode van de Staatmees begint overwegend pas eind maart. Op 8 juli werd ook een groepje met jongen gesignaleerd en er werd een nestvondst gedaan.

1981: 4-6.

Het lijkt erop dat de soort zich op hetzelfde niveau heeft weten te handhaven.

Boomkruiper (zuid): 1-4 broedparen.

Ten opzicht van eerdere jaren is dit een toename. Er werden toen geen broedparen vastgesteld.

Goudvink (noord): 1 broedpaar.

Omdat de Goudvink niet vanaf een vaste zangpost zit te zingen, maar op verschillende plaatsen in een vrij groot gebied, is de soort moeilijk te karteren. Ook de roep is niet altijd op dezelfde plaatsen te horen. Het enige territorium bevond zich aan de rand van het gebied.

1978; 1 broedpaar.

1980: 1 broedpaar.

Goudvink (zuid): 2 broedparen.

Ook hier waren de territoria langs de rand gevestigd. Er kan verband zijn met de talrijke aanwezigheid van het Drentse krenteboompje op die plaatsen. De knoppen daarvan worden door de Goudvink gegeten.

Vink (noord): 1-3 broedparen.

Een territorium bevond zich aan de rand van de afgraving. Twee vermoedelijk net buiten het raster. Eerdere inventarisaties kwamen niet hoger dan één paar.

Vink (zuid): 8-9 broedparen.

Geen enkel territorium werd ten oosten van het fietspad van Heidebloem naar 't Bluk gevonden. Het verschil in bos- en struikbegroeiing tussen het oostelijke en westelijke terrein deel en daarmee ook in biotoop voor de Vink blijkt uit de ligging van de territoria.

1969: 10 broedparen.

Spreeuw (zuid): 2 broedparen.

De nesten werden gevonden in holtes van een boom bij de zandverstuiving op het terrein van de voormalige camping Heidebloem. Bij eerdere inventarisaties werden Spreeuwen alleen in nestkasten aangetroffen.

Zwarte kraai (noord): 3-4 broedparen.

Drie van de vier territoria lagen in bosschages. Het vierde territorium lag waarschijnlijk voor het grootste deel in het bosje bij 't Bluk.

Zwarte kraai (zuid): 6 broedparen.

Het bosgebied bood talloze mogelijkheden voor deze soort. Vier van de zes territoria lagen in het gebied noordelijk van Heidebloem.

Ekster (noord): 9 broedparen.

De meeste territoria lagen in de omgeving van de bebouwing. Voor een opruimer als de Ekster is de Zuiderheide blijkbaar een geschikt leefgebied.

Ekster (zuid): 1-2 broedparen.

Het bosgebied bevatte veel minder territoria dan men zou verwachten.

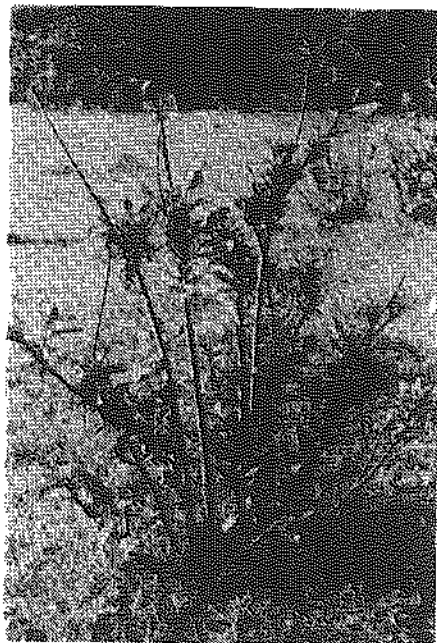
8. Waarnemingen van niet-broedvogels

Aalscholver	28 april trek van 14 ex. in n.o. richting. 7 juli 1 ex. richting zuid.
Blauwe reiger	1 juni 4 ex. overvliegend. 7 juli 2 ex. richting zuid.
Wilde eend	28 april geregeld enkele ex. overvliegend. 1 juni 8 ex. overvliegend.
Bergeend	16 april een ♀ in de zuidwestpunt van Heidebloem in een stuifzanddeel. 28 april 5 ex. richting Laarder Wasmeer. 5 mei 1 paar in de omgeving van het Kamrad. 5 mei 3 paren van het Laarder Wasmeer richting Westerheide. 21 mei 2 ex. richting Laarder Wasmeer.
Buizerd	18 maart 1 ex. opvliegend uit boom bij Anna's Hoeve. Op 24 april een ex. uit dezelfde boom.
Boomvalk	24 april 1 ex. boven de zandafgraving.
Sperwer	Mogelijk broedde een paar in de omgeving van het pompstation van het Waterleidingbedrijf Midden-Nederland. Er waren enkele waarnemingen, o.a. van een exemplaar dat in gevecht was met een Havik.
Havik	Geregeld waren er waarnemingen, o.a. van een exemplaar dat zich naar de Eempolders begaf om daar te foerageren.
Wespendief	13 april een overvliegend exemplaar.
Scholekster	1 juni 2 ex. 7 juli 2 ex. richting zuid.
Kievit	28 april 2 ex. overvliegend. 20 mei 1 ex. in zuidoostelijke richting.

Zwarte ruiter	28 april een overvliegend exemplaar richting noordoost.
Holenduif	28 april een exemplaar richting noordoost.
Zilvermeeuw	13 april drie overvliegende exemplaren.
Kokmeeuw	Geregeld werden overvliegende exemplaren gezien.
Houtduif	8 juni 8 ex. overvliegend.
Bosuil	Zowel bij het Sint Janskerkhof als in het Laarder Wasmeer werden exemplaren gehoord. Van het Laarder Wasmeer is een broedgeval in een nestkast bekend.
Gierzwaluw	4 juni en op 1 juni 4 jagende exemplaren.
Groene specht	28 april 1 ex. roepend bij 't Bluk; 1 ex. roepend bij het Sint Janskerkhof.
Zwarte specht	16 juni een roepend exemplaar.
Boerenzwaluw	28 april 9 ex. foeragerend.
Boompieper	5 mei 1 ex. overvliegend richting noord.
Graspieper	13 april 1 ex. overvliegend.
	13 april 18 ex. foeragerend.
	28 april 6 ex. overtrekkend.
	5 mei 1 ex. richting noord.
Witte kwikstaart	28 april 1 ex. richting noordoost.
	5 mei 1 ex. richting noord.
Gele kwikstaart	5 mei 1 ex. richting noord.
	20 mei 1 ex. richting noordoost.
	21 mei idem.
Klapekster	1 april een foeragerend exemplaar op de Zuidezide.
Grote lijster	16 maart 1 ex. overvliegend.
Zanglijster	28 april 4 ex. foeragerend.
Koperwiek	31 maart trek van diverse exemplaren.
Beflijster	28 april 2 ex. overvliegend; 3 ♀♀ en 2 ♂♂ foeragerend op een kaal stuk hei tegen het Kamrad.
Merel	7 juli een tegen het raster van het Laarder Wasmeer dood gevlogen juveniel exemplaar.
Tapuit	Op 4 en 5 mei werd sterke doortrek vastgesteld. Rond de Oude Postweg werden 27 exemplaren geteld. Deze doortrek werd ook op de Westezide in de Eempolders en in het Corversbos (trektelpost) signaleerd.
	13 mei 1 ex. bij 't Bluk.
Gekraagde roodstaart	Bij 't Bluk werd het hele seizoen een zingend exemplaar gehoord. Op basis van deze gegevens mag worden aangenomen dat daar een territorium aanwezig was. In het vrijwilligersverblijf broedde een Gekraagde roodstaart in een grote ventilator van het gebouw.
Appelvink	17 maart 2 ex. overvliegend.
Groenling	28 april 1 ex. rondvliegend.
Kneu	28 april 2 ex. overvliegend.
	20 mei 1 ex. richting oost.
Spreeuw	28 april ca. 40 ex. rondvliegend bij het Laarder Wasmeer.
Zwarte kraai	28 april 9 ex. rondzwerfend.
	1 juni 20 ex. steeds als groep aanwezig.
Kauw	28 april 14 ex. omgeving Kamrad.
	7 juli 2 ex. rondvliegend.
Ekster	28 april 8 ex. rondzwerfend.
	1 juni 2 ex. overvliegend.
	7 juli 5 ex. overvliegend.

9. Overige waarnemingen.

Konijn	16 maart 1 ex.
	28 april 12 ex.
	20 mei 11 ex.
	7 juli 14 ex.
Eekhoorn	20 mei 3 ex.

10. Geraadpleegde bronnen.

Alleyn, W.F., L.M.J. van den Bergh, S. Braaksma, Th.F.J.A. ter Haar, D.A. Jonkers, H.N. Leys & J. van der Straaten. 1971. Avifauna van Midden-Nederland. Van Gorcum & Co. Assen.

Dijk, A.J. Handleiding Broedvogelmonitoringproject. SOVON. Arnhem.

Hustings, M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam & M.J.S.M. Reynen (eindredactie) 1985. Vogelinventarisatie. Achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Natuurbeheer in Nederland. Deel 3. Pudoc. Wageningen/Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels. Zeist.

Dwars, N.J. z.j. Inventarisatierapport Zuiderheide 1972. Archief VWG.

Jonkers, D.A. 1970. Broedvogelonderzoek van telgebied 003-504. Archief VWG.

Kwinkelenberg, J. z.j. Broedvogelinventarisatie Heidebloem. Archief VWG.

Moolenbeek, R.G., J. Harder & A. Vermeule. 1985 Broedvogels van de Gooise heidevelden. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken. Uitgave 50.

Poelgeest, R. van z.j. Milieu-inventarisatie Noord-Holland. Code 46036 en 46037. Archief VWG.

11. Bijlagen

6.

7.

8.

